

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА – ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ Й УПРАВЛІННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯМ У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ ЗАКЛАДІ

NEW UKRAINIAN SCHOOL – FORMING COMPETENTIAL APPROACH AND HEALTHCARE MANAGEMENT IN A GENERAL EDUCATION INSTITUTE

У статті розглядається важливість виховання компетентісного підходу до питань сприяння здоров'ю. Описаний комплекс системних заходів, що забезпечують здоров'язбережувальне освітнє середовище всім суб'єктам освітнього процесу. Для цього необхідно об'єднати зусилля вчителів, батьків, медичних працівників із метою організації самого процесу навчання і виховання, а також умов для збереження і зміцнення здоров'я учнів. Формування цінності здоров'я та здорового способу життя потребує підвищення професійної компетентності та педагогічної майстерності вчителів. Управління процесом вимагає інформованості про процес освіти в школі, створення профілактичного мислення в учасників навчально-виховного процесу.

Ключові слова: здоров'я, компетентісний підхід, здоров'язбережувальне освітнє середовище, управління, профілактичне мислення.

а також умовий для сохранения и укрепления здоровья учащихся. Формирование ценности здоровья и здорового образа жизни нуждается в повышении профессиональной компетентности и педагогического мастерства учителей. Управление процессом требует информированности о процессе образования в школе, создания профилактического мышления у участников учебно-воспитательного процесса.

Ключевые слова: здоровье, компетентность, здоровая образовательная среда, управление, профилактическое мышление.

The article considers the importance of developing a competent approach to health promotion. A stipulated set of system measures that provide a health-saving educational environment for all subjects of the educational process. For this purpose, it is necessary to unite the joint efforts of teachers, parents, medical workers in order to organize the process of education and education, as well as conditions for the preservation and strengthening of students' health. Formation of the value of health and healthy life styles needs to increase the professional competence and pedagogical skills of teachers. Managing the process requires awareness of the educational process in the institution, the creation of preventive thinking among participants in the educational process.

Key words: health, competence approach, health-saving educational environment, management, preventive thinking.

УДК 371.72:613.95

Крижановська Т.В.,

докт. мед. наук, професор,
професор кафедри загальної,
спеціальної педагогіки,
реабілітації та інклюзивної освіти
КВНЗ «Дніпровська академія
неперервної освіти»

В статье рассматривается важность воспитания компетентностного подхода к вопросам сохранения здоровья. Описано комплекс системных мероприятий, обеспечивающих здоровьесберегающую образовательную среду всем субъектам образовательного процесса. Для этого необходимо объединить усилия учителей, родителей, медицинских работников с целью организации самого процесса обучения и воспитания,

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Одним із пріоритетних завдань нового етапу реформи системи освіти стає збереження і зміцнення здоров'я учнів, формування у них цінності здоров'я, здорового способу життя (далі – ЗСЖ), вибору освітніх технологій, що усувають перевантаження і зберігають здоров'я школярів. У ході модернізації сучасної освіти в реалізації програми «Нова українська школа» визначена важливість роботи зі збереження і зміцнення здоров'я школярів. Своєчасна диспансеризація, реалізація профілактичних програм, організація позаурочних спортивних заходів, обговорення з дітьми питань здорового способу життя значною мірою впливають на поліпшення здоров'я школярів

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Це питання вкрай актуальне. Медико-демографічну ситуацію, яка склалася останнім часом в Україні, можна назвати критичною. Негативні соціальні тенденції, низька культура населення, в т. ч. у ставленні до здоров'я, – важливі індикатори здоров'я населення, за якими Україна займає 25 місце серед країн Європейського регіону. Показник здоров'я жителів України становить

26,1%, а в розвинених країнах – понад 70%. Стан здоров'я населення створює загрозу національній безпеці держави. До школи надходять приблизно 70% здорових дітей, а серед випускників такими виявляються тільки 10%. Проведені дослідження серед підлітків наочно показують, що 68% учнів не замислюються про наслідки навчального навантаження і їх негативного впливу на здоров'я. Близько 32% школярів відзначили розуміння необхідності вести ЗСЖ. 23% респондентів обізнані, як грамотно дотримуватися ЗСЖ. Вони виділяють елементи, складові поняття ЗСЖ, обґрунтовують доцільність організації свого режиму дня, оптимальність фізичних навантажень у поєднанні з відпочинком, необхідність здійснювати зміну видів діяльності, значущість повноцінного сну для здорового функціонування організму. 55% учнів серйозно не замислюються про необхідність стежити за здоров'ям із дитячого віку. Допускають розумові перевантаження протягом дня, вважають за краще більшу частину часу проводити за комп'ютером, за навчальними заняттями. Для школярів пріоритетними є успішне навчання, участь у творчих дослідницьких проектах, інтелектуальних олімпіадах,

відповідність педагогічним вимогам, а не ведення ЗСЖ у строгому його розумінні. Багато підлітків виявляють поверхове знання поняття «здоров'я». 39% учнів цей термін інтерпретують дуже спрощено як відсутність будь-яких захворювань або шкідливих звичок. 33% не змогли чітко визначити це поняття. 28% учнів чітко формулюють поняття «здоров'я» і визначають його компоненти [1].

Мета статті – обґрунтування необхідності здійснення цілеспрямованої роботи з розробки та впровадження педагогічних умов, спрямованих на формування позитивної мотивації здоров'я в школі, управління процесом здоров'язбереження в освітньому закладі.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи здоров'я як триєдність духовно-морального, психічного і фізичного начал, можна уявити характеристики затребуваної сьогодні соціумом особистості і запропонувати як мету освітнього процесу образ такої особистості. Це образ особистості, здатної до самоосвіти і саморозвитку, цілеспрямованої, такої, що володіє ключовими компетенціями (інформаційною, соціальною, політичною, комунікативною, а також толерантною), активної, яка має цивільну відповідальність, і готової до професійної та соціальної творчості. Однак реалізація здоров'язбережувальних і здоров'яформуючих технологій у сучасному освітньому просторі школи зіштовхується з низкою суперечностей, а саме: між ускладненням соціального середовища, у якому працює школа, і низьким рівнем компетентності педагогів у створенні здоров'язбережувального простору освітньої організації у взаємодії з мікросоціумом щодо формування навичок ЗСЖ суб'єктів освітнього процесу; між діяльністю школи в умовах соціально-економічної кризи і недостатньою технологічною оснащеністю вчителів у формуванні толерантних взаємин між учнями, вчителями й учнями, вчителями і батьками; між зростаючими вимогами до якості та результативності освіти і недостатньою компетентністю педагогів у реалізації вимог, у т. ч. в роботі з різними групами учнів (обдарованими, дітьми групи ризику, дітьми з ОМЗ); високими навчальними навантаженнями і відсутністю способів соціально-психологічної адаптації школярів до сучасних умов освітнього процесу. Необхідність вирішення названих протиріч, ступінь розробленості піднятих питань і актуальність теми зумовлюють пошуки психолого-педагогічних умов формування здоров'язбережувального простору освітньої організації у взаємодії школи та мікросоціуму зі збереження і розвитку здоров'я всіх суб'єктів освітнього простору та підвищення якості освітніх результатів оволодіння ними навичками ЗСЖ [2–9].

Формування і розвиток здоров'язбережувальних компетенцій у суб'єктів освітнього процесу, виховання у школярів основ ЗСЖ, культури здоров'я,

забезпечення якості освітнього середовища для збереження і розвитку їхнього здоров'я – провідні завдання, які стоять перед сучасною системою освіти, пріоритетні напрями її діяльності. Здоров'язбереження як один з основних напрямів у роботі школи дасть хороші результати тільки за умови врахування всіх чинників і умов управління якістю освітнього процесу в цілому.

Компетентнісний підхід у охороні здоров'я дітей і підлітків, які відвідують загальноосвітні навчальні заклади, ставить за мету збереження, зміцнення та покращення їх здоров'я і здійснюється на підставі тісної взаємоузгодженої інтегративної діяльності різних структур суспільства, органів державної влади, відповідних відомств і їх закладів, адміністрації навчального закладу, педагогів, медичних працівників, учнів і їх батьків, реалізується через певні компетенції і відповідну компетентність усіх учасників цього багатомірного процесу.

Компетенції адміністрації школи щодо укріплення, зміцнення та покращення стану здоров'я дітей у період навчання у загальноосвітньому навчальному закладі: 1) організація діяльності загальноосвітнього закладу на підставі санітарно-гігієнічних норм і правил; 2) міжвідомча взаємодія з іншими організаціями щодо формування здоров'язбережувального простору у школі; 3) матеріально-технічне забезпечення безпечного і комфортного середовища для учнів; 4) підвищення ролі педагогів у формуванні культури здоров'я дітей і підлітків; 5. взаємодія з батьками учнів щодо формування ЗСЖ школярів.

Компетенції педагогів щодо укріплення, зміцнення та покращення стану здоров'я дітей у період навчання у загальноосвітньому навчальному закладі: валеологізація освітнього процесу, тобто впровадження в систему навчально-виховного процесу здоров'язбережувальних технологій; організація особистісно орієнтованого навчання з урахуванням індивідуальних можливостей учня; моніторинг стану здоров'я учнів; вибір оптимальних педагогічних технологій, навчальних програм; навчання методам самодіагностики, самоконтролю та самокорекції; створення комфортного психологічного середовища для учнів і вчителів; організація системи рекреаційних, корекційних і реабілітаційних заходів щодо збереження здоров'я дітей; використання національних етновалеологічних цінностей, традицій у валеологічному навчанні та вихованні учнів, а також у професійній діяльності вчителів; формування ціннісних орієнтацій на збереження здоров'я [3–5].

Процесуальний ланцюг не обмежується лише збереженням і зміцненням здоров'я, бо розпочинається із зародження людини на ембріональній стадії. Саме тому повний ланцюжок процесів, які відбуваються у здоров'ї, нині має такий вигляд: формування, збереження, зміцнення, викорис-

товування (або споживання, відновлення) та його передача через фізичну, психічну, соціальну та духовні складові частини здоров'я. Лише так, за онтологічним підходом, можливе буття людини, яке базується на здоров'ї.

Сьогодні вчені першопричиною нездоров'я дітей, негативних тенденцій у здоров'ї молодого покоління вважають суперечності між потребами дітей і застосованими способами їх навчання і виховання. Зазначене протиріччя, з одного боку, викликає перенапруження і зростання хронічних захворювань учнів, з іншого – зумовлює деформацію їх мотиваційної сфери. Наслідком останнього найчастіше бувають різні форми девіантної поведінки, в т. ч. шкідливі звички, які завдають шкоди здоров'ю [7].

Зі сказаного випливає, що завдання забезпечення здоров'я молодого покоління слід вирішувати освітніми (педагогічними) засобами [3–6]. Здоров'язбережувальна освіта – це якісна характеристика, ще одна (поряд із навчальною, виховною і розвиваючою) функція доцільно організованого педагогічного процесу, орієнтованого на становлення (збереження, підтримку, зміцнення і нарощування) здоров'я його суб'єктів (учнів і вчителів) в умовах їх взаємодії протягом кожного навчального дня. Метою здоров'язбережувальної освіти є формування в учнів і вчителів як суб'єктів педагогічного процесу готовності до збереження свого здоров'я, яка проявляється в потребі, здібності і рішучості людини стати і бути здоровою [3].

У зв'язку з цим у нових державних стандартах початкової та загальної освіти формуванню культури здорового і безпечного способу життя відводиться особлива роль як фактору, що сприяє пізнавальному й емоційному розвитку дитини, досягненню запланованих результатів освоєння програми.

Шкільні фактори ризику, які впливають на стан здоров'я школярів [1–4], відомі, і немає сенсу їх повторювати. Можливо виділити 3 джерела загроз для здоров'я учнів і педагогів: гігієнічні середовищні фактори; організаційно-педагогічні чинники; психолого-педагогічні чинники.

Спираючись на системний і валеологічний підходи до навчання і виховання, можливо розробити проект цілісної системи здоров'ястворюючої діяльності загальноосвітнього закладу, яка виглядатиме як комплекс здоров'язбережувальних технологій у всіх напрямках життєдіяльності школи. Фахівці пропонують кілька підходів до класифікації здоров'язбережувальних технологій. Найбільш пророблена і використовується в освітніх установах класифікація, запропонована Н.К. Смирновим [1]. Серед здоров'язбережувальних технологій, що застосовуються в системі освіти, він виділяє кілька груп, у яких використовується різний підхід до охорони здоров'я, а відповідно, і різні

методи і форми роботи. Це – медико-гігієнічні технології, фізкультурно-оздоровчі технології, екологічні здоров'язбережувальні технології, технологія забезпечення безпеки життєдіяльності, здоров'язбережувальні освітні технології (ЗОТ) [1]. Окремо потрібно зупинитися на ЗОТ, вони поділяються на 3 три підгрупи: *організаційно-педагогічні технології* (ОПТ), що визначають структуру навчального процесу, сприяють запобіганню стану перевтоми, гіподинамії та інших дезадапційних станів; *психолого-педагогічні технології* (ППТ), пов'язані з безпосередньою роботою вчителя на уроці, а також впливом, який він чинить 45 хвилин на своїх учнів. Сюди ж належить і *психолого-педагогічний супровід* всіх елементів освітнього процесу; *навчально-виховні технології* (НВТ), які включають програми з навчання грамотної турботи про своє здоров'я і формування культури здоров'я учнів, мотивацію їх до ведення ЗСЖ, попередження шкідливих звичок, що передбачає також проведення організаційно-виховної роботи зі школярами після уроків, просвіту їх батьків.

Окреме місце займають ще 2 групи технологій, які традиційно реалізуються поза школою, але останнім часом все частіше включаються в позаурочну роботу школи: *соціально адаптуючі й особистісно розвиваючі технології*. Вони забезпечують формування та зміцнення психологічного здоров'я учнів, підвищення ресурсів психологічної адаптації особистості. До них належать різноманітні соціально-психологічні тренінги, програми соціальної і родинної педагогіки, до участі в яких доцільно залучати не тільки школярів, а й їхніх батьків, а також педагогів; лікувально-оздоровчі технології складають самостійні медико-педагогічні галузі знань: лікувальну педагогіку і лікувальну фізкультуру, вплив яких забезпечує відновлення фізичного здоров'я школярів [2; 5–8].

Таким чином, здоров'язбережувальні освітні технології висувують на перший план завдання формування відповідної компетенції у всіх працівників освітніх установ. ЗОТ можна розглядати і як технологічну основу здоров'язбережувальної педагогіки – однієї з найбільш перспективних освітніх систем XXI ст., і як сукупність прийомів, форм і методів організації навчання школярів, без шкоди для їх здоров'я, і як якісну характеристику будь-якої педагогічної технології за критерієм її впливу на здоров'я учнів і педагогів. Цією діяльністю учасники процесу здоров'язбереження повинні оптимально «збагатити», розумно «наситити» освітню систему школи і створити проект здоров'ястворюючої школи.

У системній послідовності залучення школи і кожного вчителя до здоров'язбережувальних технологій виглядає так: 1) усвідомлення проблеми негативного впливу школи на здоров'я учнів і необхідності її негайного вирішення; 2) визнання педа-

гогами школи своєї солідарної відповідальності за неблагополуччя стану здоров'я школярів; 3) оволодіння необхідними здоров'язбережувальними технологіями (набуття компетенцій); 4) реалізація отриманої підготовки на практиці, в тісній взаємодії один з одним, із медиками, із самими учнями та їх батьками [6].

У цілому здоров'язбережувальна діяльність школи виглядатиме так: ЗОТ, диспансеризація (моніторинг здоров'я), бесіди про здоров'я з батьками, бесіди про здоров'я з учнями, дні і тижні здоров'я, вітамінізація, профілактичні щеплення, спортивні шкільні свята, участь у районних спортивних змаганнях, оформлення класних і шкільних «куточків здоров'я».

У статті наведено досвід декількох діючих моделей управління здоров'язбереженням [5–8] у загальноосвітньому закладі.

Під час проектування здоров'язбережувального простору навчального закладу необхідно забезпечити такі педагогічні умови: розробку та затвердження здоров'язбережувальної концепції, формулювання стратегічних цілей і завдань, здійснення діагностики та моніторингу стану здоров'я дітей (особливу увагу слід приділити визначенню чітких критеріїв і показників), залучення їх до основ ЗСЖ, підвищення професійної компетентності педагогічного колективу в контексті здоров'язбережувальної діяльності, змістовну взаємодію всіх суб'єктів педагогічного процесу (адміністрації, вихователів, інструкторів із фізичної культури, психологів, медичних сестер, дітей, батьків), визначення їхніх обов'язків і відповідальності в реалізації програмних цілей [5–7].

Таким чином, першою умовою управління здоров'язбереженням у школі є наявність системи підготовки педагогічних кадрів у роботі зі здоров'язбереженням, навчання і самооздоровлення педагогів [5–8].

Умовами такого ефективного управління є: підвищення професійної компетентності та педагогічної майстерності вчителів; інформованість про учасників і процес утворення самого освітнього процесу, що є другою суттєвою умовою управління здоров'язбереженням у школі (для отримання об'єктивної інформації необхідне функціонування в школі служб супроводу – психологічного, медичного, які забезпечують ці функції); профілактичне мислення як ідеологія всього освітнього процесу [8].

Для ефективного управління здоров'язбереженням у школі необхідна цілеспрямована діяльність вчителів щодо формування ціннісних орієнтацій стосовно стану здоров'я школяра, його потреб і мотивацій на збереження здоров'я, на заняття фізкультурою, на прагнення самих

педагогів і батьків учнів підтримувати ЗСЖ, об'єктивно будувати навчально-виховний процес, виходячи з можливостей учнів і їх творчої активності як умови позитивної самоорганізації [2–9]. Вирішення проблем здоров'я школярів потребує тісного взаємного контакту медичних працівників із дирекцією і педагогічним колективом закладу освіти, що дає можливість створити умови для проведення оздоровчих заходів для дітей та отримати позитивні результати.

Висновки. Таким чином, впровадження здоров'язбережувальних технологій, зацікавленість усіх учасників навчально-виховного процесу в кінцевому результаті, уміла організація управління та створення адаптивного освітнього здоров'язбережувального середовища в освітніх установах, підвищення кваліфікації та навчання педагогів – одні з найважливіших завдань, що стоять перед організаторами освіти в управлінні здоров'язбереженням в освітньому закладі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шеина Л.П., Нурсеитов Д.Ф. Формирование мотивации введения здорового образа жизни у подростков в интеллектуальных школах. Современные наукоемкие технологии. 2016. № 12-3. С. 642–646.
2. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе. М.: АРКТИ. 2005. 320 с.
3. Карасева Т. Современные аспекты реализации здоровьесберегающих технологий. Начальная школа. 2005. № 11. С. 75–78.
4. Ващенко О., Свириденко С. Готовність вчителя до використання здоров'язбережувальних технологій у навчально-виховному процесі. Здоров'я та фізична культура. 2006. № 8. С. 1–6.
5. Подгорная О.Е. Проектирование здоровьесберегающего пространства общеобразовательной школы средствами личностно-ориентированного образования: дис. ... канд. пед. наук. Тирасполь, 2005. 211 с.
6. Таманаева М.Н. Управление процессом формирования здоровьесберегающей среды в общеобразовательной организации. Педагогическое мастерство: материалы VI междунар. науч. конф. М.: Буки-Веди, 2015. С. 120–123.
7. Доржиева Р.Д. Управление развитием здоровьесберегающей среды в школе. URL: <https://nsportal.ru/shkola/administrirovaniye-shkoly/library/2011/01/13/upravlenie-razvitiem-zdorovesberegayushchey-sredy>.
8. Полупанова Л.И. Здоровьесбережение в школе. URL: <http://cinref.ru/razdel/03800pedagog/17/215035.htm>.
9. Тутатчиков А.Т. Управление системой здоровьесбережения в общеобразовательной школе. URL: www.dissercat.com/.../pedagogicheskoe-upravlenie-zdorovesberegayushchim-obrazovaniem-v-srednei-shkole.